

BAITURSYNULY
UNIVERSITY

«АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ
АТЫНДАҒЫ ҚОСТАНАЙ ӨңІРЛІК
УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

ҚМПИ ЖАРШЫСЫ

КӨПСАЛАЛЫ
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
МНОГОПРОФИЛЬНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

№ 4
2024

ISSN 2310-3353

PUBLISHINGS
K S P I

Қ М П И
ЖАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
К Г П И

2024 ж., қазан, №4 (76)
Журнал 2005 ж. қаңтардан бастап шығады
Жылына төрт рет шығады

Құрылтайшы: Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті

Бас редактор: Қуанышбаев С. Б., география ғылымдарының докторы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚОУ, Қазақстан.

Бас редактордың орынбасары: Жарлығасов Ж.Б., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы ҚОУ, Қазақстан.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Әлімбаев А.Е., философия докторы (PhD), А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Қазақстан.

Емин Атасой, PhD докторы, Улудаг университеті, Бурса қ., Түркия.

Зоя Микниене, докторы, (PhD) Литва денсаулық туралы ғылым университеті, Каунас қ., Литва Республикасы.

Качев Д.А., философия ғылымдарының кандидаты, тарих магистрі, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМБББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Ксембаева С.К., педагогика ғылымдарының кандидаты, «Торайғыров университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Лина Анастасова, элеуметтану ғылымдарының докторы, Бургас еркін университеті, Бургас қ., Болгария.

Медетов Н.А., физика-математика ғылымдарының докторы, «Ш. Уалиханов атындағы Көкшетау университеті» КЕАҚ, Қазақстан.

Мишулина О.В., экономика ғылымдарының докторы, «Челябі мемлекеттік университеті» ЖББ ФМБББМ Қостанай филиалы, Қазақстан.

Соловьев С.А., биология ғылымдарының докторы, Новосібір мемлекеттік экономика және басқару университеті, Ресей.

Скороходов Д.М., техника ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМБББМ, Ресей.

Сычева И.Н., ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, «Ресей мемлекеттік аграрлық университеті – К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауыл шаруашылық академиясы» ЖББ ФМБББМ, Ресей.

Ташев А.Н., экология бойынша биология ғылымдарының кандидаты, орман шаруашылығы университеті, София қ., Болгария.

Уразбоев Г.У., физика-математика ғылымдарының докторы, Ургенч мемлекеттік университеті, Өзбекстан.

Тіркеу туралы куәлік №5452-Ж
Қазақстан Республикасының ақпарат министрлігімен 17.09.2004 берілген.
Мерзімді баспа басылымын қайта есепке алу 07.11.2023 ж.
Жазылу бойынша индексі 74081

Редакцияның мекен-жайы:
110000, Қостанай қ., Байтұрсынұлы к., 47
(Редакциялық-баспа бөлімі)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

© Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті

№4 (76), октябрь 2024 г.
Издается с января 2005 года
Выходит 4 раза в год

Учредитель: *Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы*

Главный редактор: *Қуанышбаев С.Б.*, доктор географических наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

Заместитель главного редактора: *Жарлығасов Ж.Б.*, кандидат сельскохозяйственных наук, КРУ имени Ахмет Байтұрсынұлы, Казахстан.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Алимбаев А.Е., доктор философии (PhD), Евразийский гуманитарный институт имени А.К.Кусаинова, Казахстан.

Емин Атасой, доктор PhD, Университет Улудаг, г. Бурса, Турция.

Зоя Микниене, доктор (PhD), Литовский университет наук здоровья, г. Каунас, Республика Литва.

Качеев Д.А., кандидат философских наук, магистр истории, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Ксембаева С.К., кандидат педагогических наук, НАО «Торайгыров университет», Казахстан.

Лина Анастасова, доктор социологии, Бургасский свободный университет, г. Бургас, Болгария.

Медетов Н.А., доктор физико-математических наук, НАО «Кокшетауский университет им. Ш.Уалиханова», Казахстан.

Мишулина О.В., доктор экономических наук, Костанайский филиал ФГБОУ ВО «ЧелГУ», Казахстан.

Соловьев С.А., доктор биологических наук, Новосибирский государственный университет экономики и управления, Россия.

Скорыходов Д.М., кандидат технических наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Сычева И.Н., кандидат сельскохозяйственных наук, ФГБОУ ВО РГАУ-МСХА имени К.А. Тимирязева, Россия.

Ташев А.Н., кандидат биологических наук по экологии, Лесотехнический университет, г. София, Болгария.

Уразбоев Г.У., доктор физико-математических наук, Ургенчский государственный университет, Узбекистан.

Свидетельство о регистрации № 5452-Ж
выдано Министерством информации Республики Казахстан 17.09.2004 г.
Переучёт периодического печатного издания 07.11.2023 г.
Подписной индекс 74081

Адрес редакции:

110000, г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47
(Редакционно-издательский отдел)
Тел.: 8(7142) 51-11-76

**ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР
СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ**

УДК 338.45:502.131

Байжанова, Л.А.-Н.,*экономика ғылымдарының магистрі,
БЕЖБ кафедрасы меңгерушісінің м.а.,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы***Абдрахманова, А.Д.,***экономика ғылымдарының магистрі,
БЕЖБ кафедрасының аға оқытушысы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы***Амантаева, Р.К.,***экономика ғылымдарының магистрі,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы***ҚАЗАҚСТАНДА АЙНАЛМАЛЫ ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ****Түйін**

Мақалада Қазақстанда айналмалы экономиканың даму келешегі қарастырылған. Айналмалы экономиканың негізгі қағидаларына шолу жасалынды және оның Қазақстан экономикасына қатысты пайдалану мүмкіндігіне талдау жасалынған. Тұтыну мен өндірістің айналмалы үлгісіне ауысудың мемлекет үшін әлеуетті тиімділігі зерттелінген. Қазақстанда айналмалы экономиканы ендіру кезінде пайда болуы мүмкін кедергілер талқыланған. Қорытындыда елімізде айналмалы экономиканың табысты дамуына арналған нақты іс-шараларды қабылдау қажеттілігі көрсетілген.

Түйінді сөздер: айналмалы экономика, жасыл экономика, экологиялық менеджмент, өнімділік экономикасы, циклдық өндіріс.

1 Кіріспе

Айналмалы экономика бұл қалдықтарды төмендетуге және ресурстарды қайта пайдалануды арттыруға негізделген тұжырымдама және қазіргі уақытта экономикадағы өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Соңғы жылдары бұл тұжырымдама әлемдік деңгейде кең қолдауға ие болды және климаттың өзгеруі, тұрақты даму және өндіріс пен тұтырудың экологиялық ықпалының төмендеуі сияқты сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл мақалада осы үлгінің негізгі қағидаларын, елдің экономикасына қатысты пайдалануды, отандық және шетел инвесторлардың келешек пайдасын, мүмкін кедергілерді талдай отырып, Қазақстанда айналмалы экономиканың даму келешегі қарастырылған.

Айналмалы экономика ресурстары тиімді және бірнеше қайтара пайдаланылатын, тұтыну мен өндірістің тұйық циклын құруға тырысады. Айналмалы экономиканың негізгі қағидаларына жатады: бастапқы ресурстарды пайдалануды төмендету, тауарлардың қызмет ету мерзімін ұзарту, материалдарды екінші қайтара пайдалану және қайта өңдеу, экологиялық менеджменттің негіздеріне негізделген, оларды келешекте қайта өңдеу мүмкіндіктері есебінен өнімдерді әзірлеу.

2. Материалдар және әдістер

Айналмалы экономика саласындағы басты зерттеушілердің бірі Эллен Макартур (Ellen MacArthur) болып табылады, ол Эллен Макартур қорының (Ellen MacArthur Foundation) негізін қалаушы және бұрынғы кәсіби яхта жүргізушісі болып табылады. "Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains" атты еңбегінде ол айналмалы экономиканың қағидаларын нақты сипаттайды, бастапқы ресурстарды пайдалануды төмендетудің, материалдарды қайта пайдалану мен тауарлардың қызмет ету мерзімін ұзартудың маңызыдылығын ерекше атап өтеді [1]. Оның "Айналмалы экономика" концепциясы, әсіресе, әлемдік деңгейде елеулі назарға ие болып, көптеген елдер мен компанияларға өздерінің бизнес-үлгілерін қайта қарап, экологиялық таза тәсілдерді енгізуге ынталандырды. Макартурдың зерттеулері мен бастамалары ресурстарды пайдаланудың жаңа әдістері мен инновациялық шешімдерді іздеуге септігін тигізуде.

Бұл саладағы басқа да атақты автор Уолтер Сталь (Walter Stahel) болып табылады, ол өзінің "The Performance Economy: A New Manifesto for the Future of Business" атты еңбегінде айналмалы экономиканың қағидаларымен тығыз байланысты «өнімділік экономикасы» тұжырымдамасын ұсынады. Автор тұтыну мен өндірістің сызықтық үлгісінен ресурстар тиімді және қайта пайдаланылатын тұйық циклға ауысуға шақырады [2]. Стальдың жұмысы ресурстарды тиімді пайдалану, өндірісте қалдықтарды азайту және экологиялық таза технологияларды енгізу мәселелеріне бағытталған.

3-4 Нәтижелер мен талқылаулар

Негізгі идеялары мен үлесі:

1. Тұрақтылық және инновация: Сталь тұрақты даму мен инновацияның бір-бірімен байланысты екенін айтады. Ол компаниялардың экологиялық жауапкершілігін арттыру арқылы бәсекелестік артықшылықтарын алу мүмкіндігін зерттейді.

2. Циклдық өндіріс: Сталь өнімдер мен материалдардың өмірлік циклын басқару қажеттілігін насихаттайды. Бұл тәсіл ресурстарды тиімді пайдалану мен қалдықтарды азайтуға мүмкіндік береді.

3. Жүйелік көзқарас: Ол өндіріс, тұтыну және экологиялық әсерлер арасындағы байланысты терең талдайды, бұл айналмалы экономика үлгілерінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Уолтер Стальдың жұмыстары айналмалы экономика концепциясын дамытудың және енгізудің негізін қалауға септігін тигізді. Оның идеялары экологиялық таза өндіріс тәсілдерін іздеуге және қоғамның ресурстарды жауапты пайдалануға ынталандыруға бағытталған.

«Донативті экономика» (Doughnut Economics) тұжырымдамасын ұстанатын Кит Бью (Kate Raworth) сияқты авторлардың зерттеулері мен басылымдары айналмалы экономиканың дамуына өз үлесін қосады. Олар дамудың әлеуметтік те, экологиялық та тұстарын есепке алатын тұрақты экономикалық үлгіні құру қажеттілігіне назар аударады [3].

Донативті экономика концепциясының негізгі принциптері:

1. Әлеуметтік негіз: Кит Бью әлеуметтік қажеттіліктерді, яғни білім, денсаулық, таза су және азық-түлік сияқты базалық қажеттіліктерді қамтамасыз етуді бірінші орынға қояды.

2. Экологиялық шекаралар: Бью экономикалық қызметтің экологиялық шекараларын анықтайды, бұл планетаның ресурстарын және экожүйелерін қорғауды көздейді. Ол климаттың өзгеруі, биоалуантүрліліктің жоғалуы, топырақ пен судың ластануы секілді мәселелерге назар аударады.

3. Циклдық экономика: Донативті экономика ресурстарды қайта пайдалану, қалдықтарды азайту және экологиялық таза өндіріс тәсілдеріне негізделеді. Бұл айналмалы экономика концепциясымен тығыз байланысты.

4. Бейімделгіштік: Кит Бью экономика жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін бейімделу мен жаңашылдыққа шақырады. Ол қоғамның өзгерістерге, дағдарыстарға және

экологиялық өзгерістерге жауап бере алатын икемділігін нығайту қажеттілігін атап көрсетеді.

Кит Бьюдың «Донативті экономика» тұжырымдамасы қазіргі экономикадағы күрделі мәселелерді шешуге жаңа көзқарас ұсынады. Ол әлеуметтік және экологиялық мәселелерді біртұтас түрде қарастыруды талап етеді, бұл тұрақты дамудың жаңа үлгісін қалыптастыруға ықпал етеді.

Жалпы алғанда, шетелдік авторлар мен зерттеушілер айналмалы экономика тұжырымдамасын дамытуға белсенді ат салысып жатыр, қоршаған ортаға кері әсерін төмендетуге, қалдықтарды азайтуға және ресурстарды тиімді пайдалануға арналған жаңа көзқарастар ұсынып жатыр. Олардың еңбектерін зерттеу Қазақстанда да, шет елдерде де экономикалық даму үшін аталған үлгінің негіздері мен әлеуетін түсінуге мүмкіндік береді.

Қазақстан, табиғи ресурстарға бай мемлекет ретінде тұтыну мен өндірістің айналмалы үлгісіне ауысудан біршама пайда алуы мүмкін, ресурстар импортынан тәуелділікті қысқартуға, қоршаған ортаға теріс әсерін төмендетуге және жасыл экономика мен инновациялардың дамуы үшін жаңа мүмкіндіктер құруға мүмкіндік береді.

Қазақстандық экономикада айналмалы экономиканың және жаңа өнімділік экономикасының қағидалары пайдалы және өзекті болуы мүмкін. Қазақстанға қатысты қолданудың кейбір әдістері төменде келтірілген:

1. Қалдықтар мен ресурстарды басқару: Қазақстан қалдықтар көлемін төмендетуге және ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыруға назарын шоғырландыруы мүмкін. Бұл өндірістің тұрақты әдістеріне көшуді, материалдарды қайта пайдалану және қайта өңдеуге, сонымен қатар қалдықтарды өндірістік циклге қайтаруға арналған қайта байланыс жүйесін әзірлеуге ауысуды көздеуі мүмкін.

2. Айналмалы бизнес-үлгілердің дамуы: Компанияларды тауарларды тек сатуға ғана емес, айырбас немесе жалға беру қағидаларына немесе қызметтеріне негізделген өнімдерді сатуға бағытталған бизнес-үлгілерді әзірлеуге ынталандыру қажет.

3. Айналмалы технологиялар мен инновацияларды қолдау: Қазақстан қалдықтарды төмендету және ресурстарды тиімді пайдалануға әрекеттесетін жаңа технологияларды ендіруге және әзірлеуге инвестициялауы қажет. Оған кіреді: қалдықтарды қайта өңдеудің инновациялық әдістерін әзірлеу, ресурстар мен технологиялардың айырбасына арналған ақпараттық платформаларды құру, айналмалы экономика аясында қызмет ететін стартаптарды қолдау.

4. Білім және ақпараттандыру: Тұрғындарды, бизнес-құрылымдарды және мемлекеттік органдарды айналмалы экономика артықшылықтары мен өндірістің жаңа үлгілері туралы хабардар ету және оқыту маңызды. Бұл тұрақты экономикаға ауысуға қолдау және түсінік құруға көмектеседі.

Жалпы алғанда, Қазақстанда айналмалы экономиканың қағидаларын және өнімділіктің жаңа экономикасын қолдану елдің тұрақты дамуына, ресурстарды тұтынуды қысқартуға және қоршаған ортаға теріс әсерін төмендетуге әрекеттеседі. Ресурстарды пайдалану тиімділігі артады, қалдықтарды қайта өңдеу және жою секторында жаңа жұмыс орындары пайда болады, қоршаған ортаны ластау төмендейді және қалдықтар айналымына кететін шығындар төмендейді.

Дегенмен, күтілетін артықшылықтарға қарамастан, айналмалы экономиканы ендіру бірқатар кедергілерге тап болуы мүмкін. Олардың арасында келесілерді атап кетуге болады: жаңа технологиялар мен инфрақұрылымға инвестициялардың қажеттілігі, қызметкерлерді оқыту, тұтынушы әдетін өзгерту және сәйкес заңнамаларды әзірлеу қажеттілігі.

Қазақстанда айналмалы экономиканың табысты дамуы үшін мемлекет, бизнес және қоғам тарапынан нақты іс-шаралардың қабылдануы қажет. Оның ішіне айналмалы экономикаға ауысудың стратегиясын әзірлеу, инновациялар мен жасыл экономиканы қолдау,

мамандарды оқыту және қоғамды аталған үлгінің артықшылықтары туралы ақпараттандыру кіреді.

Ең алдымен Қазақстанда әлеуметтік қабылдауды өзгерту және тұтынушылық көзқарастан жинақтаушы көзқарасқа ауысу қажет. Бұл қоғамдық тәртіп нормалары мен әдебінде нақты өзгерістердің пайда болуын талап етеді.

Төменде аталған процеске әрекеттесетін бірнеше негізгі қадамдар келтірілген:

1. Білім және ақпараттандыру: Айналымды экономиканың артықшылықтары және тұтынушылық өмір салтының салдары туралы ақпараттық кампания жүргізген маңызды. Білім беру бағдарламалары, семинарлар, мастер-кластар және басқа да іс-шаралар тұрғындардың ресурстарды үнемдеудің және материалдарды қайта пайдаланудың маңыздылығы туралы ақпарат алуына көмектеседі.

2. Ынталандырушы стимулдарды құру: Мемлекеттік және жеке ұйымдар айналымды экономикаға қатысқан азаматтарды ынталандыру бағдарламаларын енгізе алады. Мысалы, өндірістің тұрақты әдістерін қолданатын кәсіпорындар немесе екіншілік шикізатты қайта өңдеуге тапсырған азаматтар үшін субсидиялар немесе салықтық жеңілдіктер.

3. Инфрақұрылымның дамуы: Айналымды экономиканы табысты жүзеге асыру үшін қалдықтарды қайта пайдалану, сұрыптау және қайта өңдеуге арналған дамыған инфрақұрылым қажет. Сондықтан сәйкес технологиялар мен объектілерге инвестициялау маңызды.

4. Ынтымақтастық пен серіктестік: Айналымды экономиканың дамуы үшін мемлекеттік органдар, бизнес, қоғамдық ұйымдар және азаматтар арасында серіктестік арақатынастар құрған маңызды. Бірлескен жобалар мен ынтымақтастық жаңа құндылықтар мен тәртіп нормаларының қалыптасуына әрекеттесуі мүмкін.

5. Сәтті тәжірибелер мысалдары: Айналымды экономиканың ел ішіндегі де, оның сыртындағы да табысты үлгілерін көрсеткен маңызды. Бұл азаматтарды өзінің тұтынушылық іс-әрекеттерін өзгертуге және тұтынудың тұрақты үлгілеріне ауысуына шабыттандыруы мүмкін.

Қоғамдық қабылдау нормалары мен әдепті өзгерту қоғамның барлық қатысушылары тарапынан қолдауды және уақытты талап етеді. Дегенмен, дұрыс әрекет ету және мемлекет, бизнес және азаматтар тарапынан қолдау алғанда Қазақстанда айналымды экономиканың дамуында біршама жетістіктерге қол жеткізуге болады.

Айналымды экономика Қазақстанның дамуы үшін перспективті үлгі болып табылады, елге өз ресурстарын тиімді пайдалануға, қоршаған ортаға теріс әсерін төмендетуге және экономикалық өсім үшін жаңа мүмкіндіктер құруға мүмкіндік береді.

Дегенмен аталған үлгіні сәтті ендіру үшін кедергілерге қарсы тұру қажет болады және оны қолдау мен дамыту бойынша нақты іс-шаралар қабылдау қажет:

1. Экологиялық тиімділік. Қазақстанның табиғи ресурстарды мол пайдалануына байланысты айналымды экономика экологиялық жүктемені азайтуға, қалдықтарды қайта өңдеу мен ресурстарды тиімді пайдалануға көмектеседі. Бұл климаттың өзгеруіне қарсы күресуге және экологиялық таза технологияларды енгізуге жол ашады.

2. Экономикалық өсім. Айналымды экономика өндіріс тиімділігін арттыру арқылы экономикалық өсімді ынталандырады. Ресурстарды қайта пайдалану, инновациялық шешімдер мен өнімдердің өмірлік циклын ұзарту жаңа бизнес-үлгілерді қалыптастыруға ықпал етеді, бұл кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады.

3. Жұмыс орындарын құру. Айналымды экономика жаңа жұмыс орындарын жасауға мүмкіндік береді. Жаңа технологиялар мен қайта өңдеу кәсіпорындары жоғары білікті мамандарға сұранысты арттырады, бұл еңбек нарығында жаңа мүмкіндіктер тудырады.

4. Инвестициялар тарту. Экологиялық тұрақтылыққа бағытталған жобалар мен бастамалар шетелдік және отандық инвесторлар үшін тартымды болады. Айналымды экономикаға инвестиция салу мемлекет үшін де, кәсіпкерлер үшін де тиімділікті арттыруға жол ашады.

5. Әлеуметтік жауапкершілік. Айналмалы экономика қоғамның әлеуметтік жауапкершілігін арттырады. Бұл үлгінің негізінде ресурстарды әділ бөлуді, экологиялық білім мен мәдениетті насихаттауды көздейтін шаралар жатыр.

Қазақстанда айналмалы экономиканы енгізу экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етіп қана қоймай, экономиканың әртүрлі секторларында тиімділікті арттыру, жаңа жұмыс орындарын құру және шетелдік инвестицияларды тарту үшін үлкен мүмкіндіктер ұсынады.

Бұл үлгінің ұзақ мерзімді дамуы үшін мемлекеттің, бизнестің және қоғамның бірлескен әрекеттері қажет.

1. Мемлекеттік саясат. Қазақстан үкіметі айналмалы экономиканы дамыту үшін стратегиялық жоспарлар мен бағдарламаларды қабылдауы тиіс. Экологиялық стандарттарды күшейту, субсидиялар мен салық жеңілдіктері арқылы инновациялық жобаларды қолдау, сондай-ақ экологиялық білім беру бағдарламаларын дамыту мемлекет үшін маңызды қадамдар болып табылады.

2. Бизнестің рөлі. Кәсіпкерлер айналмалы экономика принциптерін енгізу арқылы бәсекелестік артықшылықтарға ие бола алады. Олар ресурстарды тиімді пайдалану, қалдықтарды қайта өңдеу және экологиялық таза өнімдерді өндіру арқылы экономикалық пайда алу мүмкіндіктерін зерттеуі тиіс. Бұл өз кезегінде жаңаша бизнес-үлгілер мен қызмет көрсету тәсілдерін қалыптастыруға септігін тигізеді.

3. Қоғамның қатысуы. Қоғамдық көзқарас пен экологиялық мәдениетті дамыту айналмалы экономиканы енгізудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Халықты экологиялық таза өмір салтына, ресурстарды үнемдеуге және қалдықтарды азайтуға ынталандыру қажет. Оқыту, ақпараттандыру және халықтың белсенді қатысуы қоғамның тұрақты дамуына үлес қосады.

4. Инновациялар мен технологиялар. Айналмалы экономика үшін заманауи технологияларды, инновациялық шешімдерді енгізу маңызды. Бұл жаңа өндіріс тәсілдері, қалдықтарды қайта өңдеу технологиялары мен энергияның жаңартылатын көздерін дамыту арқылы жүзеге асырылуы тиіс. Зерттеу және дамыту (R&D) саласында инвестициялар тарту инновациялық процестерді жеделдетеді.

5. Халықаралық ынтымақтастық. Қазақстан халықаралық ұйымдармен, шетелдік мемлекеттермен және инвестициялық қорлармен ынтымақтастықты арттыруы керек. Олардың тәжірибесі мен білімдері айналмалы экономикаға көшу процесінде маңызды рөл атқара алады. Халықаралық стандарттарға сәйкестік Қазақстанның экологиялық беделін арттыруға және шетелдік инвестицияларды тартуға көмектеседі.

5. Қорытынды

Айналмалы экономика Қазақстанның тұрақты дамуына, экологиялық тұрақтылықты қамтамасыз етуге, экономиканың әртүрлі секторларында тиімділікті арттыруға, жаңа жұмыс орындарын құруға және шетелдік инвестицияларды тартуға үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Бұл үлгіні жүзеге асыру үшін мемлекет, бизнес және қоғамның үйлесімді әрекеттері қажет. Тек осылайша Қазақстан экономикасының болашағы жарқын әрі тұрақты болуы мүмкін.

Әдебиеттер тізімі

1 MacArthur, Ellen. "Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains." Ellen MacArthur Foundation, 2013.

2 Stahel, Walter. "The Performance Economy: A New Manifesto for the Future of Business." Palgrave Macmillan, 2010.

3 Raworth, Kate. "Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist." Chelsea Green Publishing, 2017.

4 Иванов А.А. Циркулярная экономика: теория и практика. – М.: Издательство НИУ ВШЭ, 2019.

5 Ellen MacArthur Foundation. Towards the Circular Economy: Accelerating the scale-up across global supply chains. – 2017.

6 Ministry of Ecology, Geology and Natural Resources of the Republic of Kazakhstan. National Report on the State of the Environment in Kazakhstan. – 2020.

7 World Economic Forum. The Circular Economy in Kazakhstan: Challenges and Opportunities. – 2018.

БАЙЖАНОВА, Л.А.-Н., АБДРАХМАНОВА, А.Д., АМАНТАЕВА, Р.К.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ ЗАМКНУТОГО ЦИКЛА В КАЗАХСТАНЕ

В статье рассматриваются перспективы развития экономики замкнутого цикла в Казахстане. Проведен обзор основных принципов экономики замкнутого цикла и анализ возможности ее использования в отношении экономики Казахстана. Изучена потенциальная эффективность перехода на круговую модель потребления и производства для государства. Обсуждены препятствия, которые могут возникнуть при внедрении экономики замкнутого цикла в Казахстане. В заключении подчеркивается необходимость принятия конкретных мер для успешного развития экономики замкнутого цикла в стране.

Ключевые слова: экономика замкнутого цикла, зеленая экономика, экологический менеджмент, экономика производительности, циклическое производство.

BAIZHANOVA, L.A.-N., ABDRAKHMANOVA, A.D., AMANTAYEVA, R.K.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF A CLOSED-CYCLE ECONOMY IN KAZAKHSTAN

The article discusses the prospects for the development of a closed-loop economy in Kazakhstan. The review of the basic principles of the closed-loop economy and the analysis of the possibility of its use in relation to the economy of Kazakhstan is carried out. The potential effectiveness of the transition to a circular model of consumption and production for the state has been studied. The obstacles that may arise when introducing a closed-loop economy in Kazakhstan are discussed. In conclusion, the need to take concrete measures for the successful development of the closed-loop economy in the country is emphasized.

Key words: closed-cycle economics, green economy, environmental management, productivity economics, cyclical production.

Авторлар туралы мәліметтер:

Байжанова Лилия Абдул-Насыровна – экономика ғылымдарының магистрі, БЕЖБ кафедрасы меңгерушісінің м.а., Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Абдрахманова Асель Дуйсенғалиевна – экономика ғылымдарының магистрі, БЕЖБ кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Амантаева Раушан Кадырбековна – экономика ғылымдарының магистрі, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Байжанова Лилия Абдул-Насыровна – магистр экономических наук, и.о. заведующего кафедрой бухгалтерского учета и управления, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г.Костанай, Республика Казахстан.

Абдрахманова Асель Дуйсенғалиевна – магистр экономических наук, старший преподаватель кафедры бухгалтерского учета и управления, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г.Костанай, Республика Казахстан.

Амантаева Раушан Кадырбековна – магистр экономических наук, докторант PhD, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г.Костанай, Республика Казахстан.

Baizhanova Liliya Abdul-Nasyrovna – Master of Economic Sciences, acting head of the department of Accounting and Management, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Abdrakhmanova Asel Duisengalieвна – Master of Economic Sciences, Senior Lecturer of the department of Accounting and Management, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

Amantayeva Raushan Kadyrbekovna – Master of Economic Sciences, PhD student, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Republic of Kazakhstan.

УДК 332.14

Байжанова, Л.А.-Н.,

*экономика ғылымдарының магистрі,
БЕЖБ кафедрасы меңгерушісінің м.а.,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы*

Досмакова, А.Е.,

*экономика және бизнес магистрі, аға оқытушы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы*

Молдағалиева, Н.Д.,

*экономика және бизнес магистрі, аға оқытушы,
Ахмет Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университеті,
Қостанай қ., Қазақстан Республикасы*

Өңірдің инвестициялық әлеуетін аймақтық жүйе ретінде жүзеге асырудың негізгі көрсеткіштері

Түйін

Мақала индикативтік тәсілді талдауға, оның жекелеген территориялдық жүйелер шеңберінде қолдану мүмкіндіктеріне арналған, бұл ғылыми тұрғыдан негізделген және инвестициялық индикаторларды аймақтардың даму процесіне енгізудің кең тәжірибесімен дәлелденеді. Авторлар түрлі қаржылық, шаруашылық және маркетингтік процестерді көрсететін негізгі индикаторларды зерттейді, олардың құрамы талдаудың мақсаттары мен міндеттеріне тікелей байланысты. Зерттеулер көрсеткендей, барлық индикаторлар жүйелі түрде негізделген, өзара байланысты және инвестициялық қызметтің жеке аспектілерін көрсетеді.

***Түйінді сөздер:** инвестициялық әлеует, аумақтық жүйе, аймақ, индикативті тәсіл, инвестициялық даму.*

1 Кіріспе

Заманауи әлемдегі инвестициялар көбінесе аймақтардың әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі бағыттарын анықтайды, олардың жиынтық дамуы ұлттық жүйенің дамуына әкеледі. Тиісінше, инвестицияларды экономикалық даму процестерін қоздыратын негізгі фактор ретінде қарастыруға болады, бұл келесі шарттарға байланысты:

- инвестицияның оң динамикасы еңбек нарығындағы процестерді анықтайды;
- инженерлік инфрақұрылым мен коммуникациялар қалыптасады;
- бәсекелестік күшейіп келеді.

2 Материалдар мен әдістер

Территориялық жүйенің инвестициялық потенциалын жүзеге асыруға ықпал ететін көптеген индикаторлар бар, олардың реттелуі мен болжамдалуы маңызды. Осындай индикаторлар топтар мен блоктарды қалыптастыруы мүмкін, мысалы: еңбек ресурстары, адам капиталы, технологиялық инфрақұрылым, мүліктік кешен және т.б. Қазақстан Республикасына тән ерекшелік – кейбір территориялдық жүйелердің дамуында жоғары асимметрияның болуы, бұл белгілі бір ресурстардың болуы немесе болмауымен, тарихи қалыптасқан

МАЗМҰНЫ**ГУМАНИТАРЛЫҚ ЖӘНЕ ӨНЕР ҒЫЛЫМДАРЫ**

<i>Безаубекова А.Д., Амиргалиева Е.С., Қайырғали Д.А. Фариза Оңғарсынова лирикасындағы әйелдер болмысы.....</i>	3
<i>Искакова Ш.К., Омарова Д.К. Қимылдың өту сипаты категориясының қазақ тіл білімінде зерттелуі.....</i>	12
<i>Исова Э.А., Атығай Ш.С. Мағжан Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі» әңгімесіндегі метафораның қолданысы.....</i>	20
<i>Исова Э.А., Изтұрғанова Г.М. Қазақ халқының ұлттық киімдері мен әшекей бұйымдарының этнолингвистикалық сипаты.....</i>	25
<i>Исова Э.А., Мәлікзада А.М. Рәбиға Сыздық және қазақ тіл білімі.....</i>	30
<i>Кузембайұлы А., Еркін Ә. Рәбиға Кеңес үкіметінің ұлт аймақтарды басқару жүйесі.....</i>	34
<i>Оспанұлы С., Мырзағалиева К. Ақиқат жолын іздеген ұлылар үндестігі.....</i>	40
<i>Шолпанбаева Г.А., Минних И. Әл-Фараби еңбектерін зерттеудің мәселелері.....</i>	44

ЖАРАТЫЛЫСТАНУ ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С. Математика пәнін оқытуда проблемалық әдісті қолдану.....</i>	50
<i>Амантаева А.Б., Курманғалиева А.А., Туктұбаева С.А. Физика оқытудағы ғылым тарихының рөлі: тарихи контекст қазіргі физикалық теорияларды түсінуге қандай көмек етеді.....</i>	57
<i>Майер Ф.Ф., Берденова Г.Ж., Жарлығасова Э.З., Нургельдина А.Е. Лемниската Бернуллиге байланысты екі есе дерлік жұлдыз тәрізді функциялардың кейбір кластарының өсу теоремалары мен жұлдыздық радиустары.....</i>	63
<i>Ручкина Г.А., Божекенова Ж.Т., Курлов С.И. Қостанай облысының солтүстік аудандарының гименомицеттері.....</i>	69
<i>Султангазина Г.Ж., Артемчук А.В. Қостанай облысы Сарыкөл ауданының жоғары тамырлы өсімдіктер флорасы.....</i>	74
<i>Султангазина Г.Ж., Оджახвердиева С.В. Қостанай қаласының қалалық флорасына таксономиялық талдау.....</i>	79
<i>Тастанов М.Ф., Курманғалиева А.А. Ағылшын тіліндегі физика сабақтарында тілдік және мазмұндық оқытуды интеграциялаудағы bics және calp рөлі.....</i>	84
<i>Тастанов М.Ф., Туктұбаева С.А. Физика мұғалімінің тәжірибесіне проблемалық оқыту әдістерін енгізу және оларды оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуда қолданудың тиімділігін зерттеу.....</i>	93

ИНЖИНИРИНГ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯ

<i>Ибрагимова С.В., Давлетишин Н.Р. Әуе электр желілерінде мұз қатуға қарсы күрес әдістері.....</i>	99
<i>Ибрагимова С.В., Дускаев С.А. Жарықтандыру жүйесін жаңғырту арқылы кәсіпорындардың энергия тиімділігін арттыру әдістерін іске асыру.....</i>	107

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ВЕТЕРИНАРИЯ ҒЫЛЫМДАРЫ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Кравченко Р.И., Оспанов М.Б. Белсенді жетекті ротациялық жұмыс органдарын зерттеуге арналған зертханалық қондырғы әзірлеу.....</i>	115
<i>Какабаев, Н.А., Кравченко, Р.И., Золотухин, Е.А., Жәмәш, К.Ж. Астықты ұнтақтауға арналған балғалы ұнтақтағыштардың конструкциялары мен өнімділігін және дайын өнімнің сапасын салыстырмалы талдау.....</i>	122

ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР

<i>Байжанова Л.А.-Н., Абдрахманова А.Д., Амантаева Р.К.</i> Қазақстанда айналмалы экономиканың даму келешегі	129
<i>Байжанова Л.А.-Н., Досмакова А.Е., Молдағалиева Н.Д.</i> Өңірдің инвестициялық әлеуетін аймақтық жүйе ретінде жүзеге асырудың негізгі көрсеткіштері	135
<i>Сартанова Н.Т., Амантаева Р.К., Байжанова Л.А.-Н.</i> Үздіксіз оқыту күші: қазіргі заманғы оқыту ұйымдарында топтық жұмыс тиімділігін, уақытты басқаруды және шешім қабылдауды арттыру	140
МЕРЕЙТОЙЛЫҚ ҚҰТТЫҚТАУЛАР	149
АВТОРЛАРДЫҢ НАЗАРЫНА	151

СОДЕРЖАНИЕ

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ И ИСКУССТВО

<i>Безаубекова А.Д., Амиргалиева Е.С., Қайырғали Д.А.</i> Женские реалии в лирике Фаризы Онгарсыновой.....	3
<i>Искакова Ш.К., Омарова Д.К.</i> Изучение аспектологии в казахском языке.....	12
<i>Исова Э.А., Атығай Ш.С.</i> Языковое использование метафоры в рассказе Магжана Жумабаева «Шолпанның күнәсі».....	20
<i>Исова Э.А., Изтұрғанова Г.М.</i> Этнолингвистическая характеристика национальной одежды и украшений казахского народа.....	25
<i>Исова Э.А., Мәлікзада А.М.</i> Академик Р. Сыздық и современный казахский язык.....	30
<i>Кузембайұлы А., Еркін Ә.</i> Система управления национальными регионами советского правительства.....	34
<i>Оспанұлы С., Мырзағалиева К.</i> Созвучие великих, ищущих путь истины.....	40
<i>Шолпанбаева Г.А., Минних И.</i> Проблемы изучения трудов Аль-Фараби.....	44

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

<i>Алимбаев А.А., Юрк О.С.</i> Применение проблемно-ориентированного обучения в математике.....	50
<i>Амантаева А.Б., Курманғалиева А.А., Туктубаева С.А.</i> Роль истории науки в преподавании физики: как исторический контекст помогает понять современные физические теории.....	57
<i>Майер Ф.Ф., Берденова Г.Ж., Жарлыгасова Э.З., Нургельдина А.Е.</i> Теоремы роста и радиусы звездообразности некоторых классов дважды почти звездообразных функций, связанных с лемнискатой Бернулли.....	63
<i>Ручкина Г.А., Божжекенова Ж.Т., Курлов С.И.</i> Гименомицеты северных районов Костанайской области.....	69
<i>Султангазина Г.Ж., Артемчук А.В.</i> Флора высших сосудистых растений Сарыкольского района Костанайской области.....	74
<i>Султангазина Г.Ж., Оджахвердиева С.В.</i> Таксономический анализ урбанofлоры города Костанай.....	79
<i>Тастанов М.Г., Курманғалиева А.А.</i> Роль bics и calp в интеграции изучения языка и содержания на уроках физики на английском языке.....	84
<i>Тастанов М.Г., Туктубаева С.А.</i> Внедрение методов проблемного обучения в практику учителя физики и исследование эффективности их использования в развитии исследовательских навыков учащихся.....	93

ИНЖИНИРИНГ И ТЕХНОЛОГИИ

<i>Ибрагимова С.В., Давлетшин Н.Р.</i> Методы борьбы с гололёдообразованием на воздушных линиях электропередач.....	99
<i>Ибрагимова С.В., Дускаев С.А.</i> Реализация методов повышения энергоэффективности предприятий путем модернизации системы освещения.....	107

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ, ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

<i>Амантаев М.А., Золотухин Е.А., Кравченко Р.И., Оспанов М.Б.</i> Разработка лабораторной установки для исследования ротационных рабочих органов с активным приводом.....	115
<i>Какабаев, Н.А., Кравченко, Р.И., Золотухин, Е.А., Жәмәш, К.Ж.</i> Сравнительный анализ конструкций и производительности молотковых дробилок для измельчения зерна и качества готового продукта.....	122

СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

Байжанова Л.А.-Н., Абдрахманова А.Д., Амантаева Р.К. Перспективы развития экономики замкнутого цикла в Казахстане..... 129

Байжанова Л.А.-Н., Досмакова А.Е., Молдагалиева Н.Д. Ключевые индикаторы реализации инвестиционного потенциала региона как территориальной системы..... 135

Сартанова Н.Т., Амантаева Р.К., Байжанова Л.А.-Н. Сила непрерывного обучения: повышение эффективности командной работы, управления временем и принятия решений в современных обучающих организациях..... 140

ЮБИЛЕЙНЫЕ ПОЗДРАВЛЕНИЯ..... 149

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ..... 154

CONTENT**HUMANITIES AND ARTS**

<i>Bezaubekova A.D., Amirgalieva E.S., Kayyrgali D.A.</i> Women's realities in the lyrics of Fariza Ongarsynova	3
<i>Iskakoba Sh.K., Omarova D.K.</i> Studying the aspectuality of verb in the kazakh language	12
<i>Isova E.A., Atygai Sh.S.</i> Linguistic use of metaphor in Magzhan Zhumabayev's story "Sholpannyn kunasi"	20
<i>Isova E.A., Izturganova G.M.</i> The ethnolinguistic characteristics of traditional clothing and jewelry of the kazakh people	25
<i>Isova E.A., Malikzada A.M.</i> Academician R.Syzdyk and the modern kazakh language	30
<i>Kuzembayuly A., Yerkin A.</i> The soviet government's nation management system	34
<i>Ospanuli S., Myrzagalieva K.</i> The harmony of the great ones who seek the path of truth.....	40
<i>Sholpanbayeva G.A., Minnikh I.</i> Problems of studying the works of Al-Farabi	44

NATURAL SCIENCES

<i>Alimbayev A.A., Yurk O.S.</i> Using problem-based learning in mathematics.....	50
<i>Amantayeva A.B., Kurmangaliyeva A.A., Tuktubayeva S.A.</i> The role of the history of science in teaching physics: how historical context aids understanding of modern physical theories.....	57
<i>Mayer F.F., Berdenova G.Zh., Zarlygassova E.Z., Nurgeldina A.Ye.</i> Growth theorems and radii of starshapedness of some classes of doubly close-to- star-shaped functions related to the Bernoulli lemniscate	63
<i>Ruchkina G.A., Bozhekenova Zh.T., Kurlov S.I.</i> Hymenomycetes of the northern areas of the Kostanay region	69
<i>Sultangazina G.Zh., Artemchuk A.V.</i> Flora of higher vascular plants of the Sarykol district of the Kostanay region	74
<i>Sultangazina G.Zh., Odzhakhverdiyeva S.V.</i> Taxonomic analysis of the Kostanay urban flora	79
<i>Tastanov M.G., Kurmangaliyeva A.A.</i> The role of bics and calp in the integration of language and content learning in the physics lessons in english.....	84
<i>Tastanov M.G., Tuktubayeva S.A.</i> The introduction of problem-based learning methods into the practice of a physics teacher and the study of the effectiveness of their use in the development of students' research skills	93

ENGINEERING AND TECHNOLOGY

<i>Ibragimova S.V., Davletshin N.R.</i> Methods of overhead power lines de-icing	99
<i>Ibragimova S.V., Duskayev S.A.</i> Implementation of methods to improve energy efficiency of enterprises through the lighting system modernization	107

AGRICULTURAL, VETERINARY SCIENCES

<i>Amantayev M.A., Zolotukhin Ye.A., Kravchenko R.I., Ospanov M.B.</i> Development of a laboratory setup for studying rotary working bodies with active drive	115
<i>Kakabayev N.A., Kravchenko R.I., Zolotukhin Ye.A., Zhamash K.Zh.</i> Comparative analysis of the designs and performance of hammer mill and finished product quality.....	122

SOCIAL SCIENCES

<i>Baizhanova L.A-N., Abdrakhmanova A.D., Amantayeva R.K.</i> Prospects for the development of a closed-cycle economy in Kazakhstan	129
<i>Baizhanova L.A-N., Dosmakova A.Ye., Moldagaliyeva N.D.</i> Key indicators of unlocking the investment potential of the region as a territorial system	135

<i>Sartanova N.T., Amantayeva R.K., Baizhanova L.A-N. The power of lifelong learning: improving teamwork, time management, and decision making in today's educational organizations</i>	140
<i>ANNIVERSARY CONGRATULATIONS</i>	149
<i>INFORMATION FOR AUTHORS</i>	157

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректорлар: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерлік беттеу: *С. Красикова*

Редактор, корректор: *А. Симонова*
Корректоры: *Б. Сыздыкова, Т. Цай*
Компьютерная верстка: *С. Красикова*

Басуға 14.10.2024 ж. берілді.
Пішімі 60x84/8. Көлемі 12,0 б.т.
Тапсырыс № 071

Подписано в печать 14.10.2024 г.
Формат 60x84/8. Объем 12,0 п.л.
Заказ № 071

Ахмете Байтұрсынұлы атындағы
Қостанай өңірлік университетіндегі
редакциялық-баспа бөлімінде басылған
Қостанай қ., Байтұрсынов к., 47

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Костанайского регионального университета
имени Ахмет Байтұрсынұлы
г. Костанай, ул. Байтұрсынова, 47